

Socialchefs nätverket i Fyrbodal fattade den 3 december 2021 beslut om att rekommendera de 14 kommunerna att anta och använda denna rutin.

Rutinen är framtagen av Fyrbodals kommunalförbund på uppdrag av och tillsammans med representanter för Orust, Mellerud och Strömstads kommun.

Rutin för våld och andra övergrepp inom verksamhetsområde funktionshinder och socialpsykiatri.

Syfte

Syftet med denna rutin är att tydliggöra hur olika former av våld och övergrepp ska hanteras inom funktionshinder- och socialpsykiatriverksamheter i XXXX kommun. Den yttersta målsättningen är att minska risken för att våld och andra övergrepp uppstår, men också öka förutsättningarna för att det våld som ändå uppstår, kan uppmärksammas och hanteras så våldet upphör. Inkluderat i detta är även att tillse att den individ som utsätts ges det stöd hen behöver.

Rutinen är ett komplement till de övergripande rutiner för våld i nära relationer som finns antagna (Länk till de lokala övergripande rutinerna)

För vilken personal gäller rutinen?

Rutinen gäller för den personal som arbetar inom kommunens funktionshinder- och socialpsykiatriverksamhet med fokus på de brukare som har stödinsatser beviljade enligt SoL och/eller LSS samt kommunala öppna verksamheter inom SoL med inriktning mot funktionshinder och socialpsykiatri som kommunen ansvarar för.

- Gruppbostad LSS
- Servicebostad LSS
- Gruppbostad SoL (socialpsykiatri)
- Daglig verksamhet LSS
- Sysselsättning SoL
- Personlig assistans
- Korttidsvistelse LSS
- Boendestöd SoL

Rutinen gäller dock oavsett var våldet eller övergreppen sker, det vill säga, våldet behöver inte uppstå inom någon av ovanstående verksamheter.

Våld och andra övergrepp

Rutinen avser alla typer av våld och övergrepp. Det finns olika former av våld och det kommer till uttryck på olika sätt.

- **Psykiskt våld** (verbala kränkningar, isolering, kontroll, prata över huvudet, ekonomiskt beroende, förstöra ägodelar, hot, skambeläggande, gester, metodisk nedtryckning, inte få välja sin sexualitet osv.)
- **Fysiskt våld** (kasta saker, knuffa, hålla fast eller släpa, dra i håret, nypa, slå, skaka, ta strypgrepp, sparka, hota med vapen, tvångsmata, tvingas till rörelser som man inte klarar osv)
- **Försummelse** (medvetet felaktig medicinering, bristande hygien, otillräcklig föda, sakna hjälpmedel, inte få hjälp med förflyttningar, försvåra i stället för att underlätta vardagen osv)
- **Ekonomiskt utnyttjande** (stöld av pengar eller ägodelar, utpressning, kontroll över ekonomin, utnyttjande och manipulation, god man överskrider befogenheter osv)
- **Sexuellt våld** (tvingas utföra eller genomlida sexuella aktiviteter som man inte vill ha del i, ovälkomna sexuella beröringar, sexuellt kränkande språk osv.)
- Våld och övergrepp via **digitala verktyg/på nätet** (trakasserier, förföljelse, utpressning/hot, identitetsstöld, tillgång till eller spridning av privata data, barnpornografi, sexuella övergrepp eller våldtäkt, samt uppladdning av foton och videoklipp utan samtycke)

Vilka personer kan det vara som utsätter brukare för våld?

Denna rutin omfattar allt våld och alla övergrepp som brukare med stöd inom nämna verksamheter utsätts för oavsett vem som utför våldet eller övergreppet. Rutinen avser således inte bara våld i ”nära relationer”¹ utan här inkluderas även våld och övergrepp som utförs av andra personer som brukare möter i olika vardagliga aktiviteter och situationer. Det kan exempelvis röra sig om:

- Närstående och anhöriga
- Vänner
- Grannar på boendet
- Arbetskamrater på daglig verksamhet/sysselsättning
- Personal boende/daglig verksamhet/sysselsättning
- Andra i det omgivande samhället såsom exempelvis personer som individen möter i samband med fritidsaktiviteter, arbete/studier och/eller andra aktiviteter och/eller i samband med transporter från och till aktivitet.

Förebygga våld och andra övergrepp

Utgångspunkten är att så långt det är möjligt undvika att brukare utsätts för våld och andra övergrepp. Detta förebyggande arbete behöver ske på flera plan.

¹ ”Nära relationer” kan även innefatta personer som är utanför familjen och släkten. Det avgörande är att relationen är förtroendefull och nära och att det ofta finns starka känslomässiga band. Bedömningen om vem som kan betraktas som närstående ska göras utifrån familje- och levnadsförhållanden i det enskilda fallet.

För att personalen så långt det är möjligt ska kunna tillse att och bistå i att våld och övergrepp i alla dess former kan undvikas inom respektive verksamhet är ett pedagogiskt förhållningssätt och ett lågaffektivt bemötande grundläggande verktyg.

I och med att våld och andra övergrepp inte bara sker inom en verksamhet utan kan inträffa på andra arenor så är det viktigt att ta ett helhetsgrepp om det förebyggande arbetet. Dels behöver såväl personal som brukare ges en grundläggande kunskap i vad våld är/kan vara, men också få verktyg för att våga och kunna prata om våld och övergrepp, att så att säga göra det ”pratbart” men också ges stöd i att utveckla strategier för hur våld och övergrepp både kan förebyggas och hanteras när det väl uppstår. Att gemensamt få jobba med gränser och gränssättning är ett viktigt led i det förebyggande arbetet. Det är viktigt att frågor kring våld och övergrepp benämns och diskuteras inte bara när någonting redan hänt.

För att underlätta för både personal, brukare och anhöriga/närstående kan man vid upprättande av genomförandeplanen redan då lyfta frågan om vem som ska kontaktas om något händer, det kan då vara ett stöd för när något händer och det direkta samtycket ska inhämtas. Ett tips är att använda nätverkskartan med frågorna: vem kontaktar vi om du blir sjuk, råkar ut för en olycka eller blir utsatt på annat sätt, tex. våld eller övergrepp.

Det förebyggande arbetet kan rent konkret handla om att;

1. Ökad kunskap om våld och övergrepp för såväl brukare som personal
2. Stödja personal så att ej våldssituationer uppstår (exv. via kompetens i lågaffektivt bemötande)
3. Stödja individers (brukares) strategier i att undvika våld och andra övergrepp
4. Stödja individen (brukaren) i att sätta gränser utan att denne begränsas i sitt deltagande i samhällslivet.
5. Stödja individer (brukare) i att förstå andra människors gränser.
6. Stödja individer (brukare) i att lära sig om och förstå innebörden i samtycke.

Det finns en del material att använda sig av såsom t.ex.

- Stopp min kropp [Tips, råd och handböcker dig som jobbar med barn - Rädda Barnen \(raddabarnen.se\)](#)
- Undervisa om våld [Undervisa om våld - Public www \(vgregion.se\)](#)
- Bildstöd via DART [Material - Public www \(vgregion.se\)](#)
- [En tillvaro fri från våld - YouTube](#)
- [Samtycke - Bing video](#)

Uppmärksamma våld och andra övergrepp

Att uppmärksamma våld och andra övergrepp inte alltid så enkelt. Utöver kunskap om vad våld och övergrepp är/kan vara behöver man som personal också ha kunskap om hur reaktioner/signaler på att någon är eller har varit våldsutsatt kan se ut, och hur man kan uppmärksamma dessa signaler. Alla människor uttrycker inte detta på samma sätt och vissa signaler kan vara mycket svåra att läsa av. Det kan också vara så att en våldsutsatt person förändrar sitt sätt att vara eller vad hen vill eller brukar göra. Som personal är det då viktigt att

vara uppmärksam på om något är förändrat hos brukaren och se det som en signal om att något kanske har hänt. Brukare kan också i många avseenden befinna sig i beroendeställning till olika personer i sin omgivning, vilket kan medföra en extra utsatthet och det kan då vara särskilt svårt att berätta om våld och andra övergrepp. Det kan också vara särskilt komplicerat om det är någon i personalen som utsätter en brukare.

Denna rutin avslutas med en checklista, där finns de steg du som personal ska ta i den mån du misstänker att en brukare utsatts för eller som du vet har utsatts för våld eller andra övergrepp. Vid misstanke ska du som personal först ta reda på så mycket du kan och därefter följa checklistan. Under hela processen är det viktigt att du som personal är ett så gott stöd som möjligt för brukaren. Som personal ska du alltid vända dig till din närmaste chef för att få stöd.

Som stöd för dig som personal, när du ska prata med brukare som du misstänker eller vet har varit utsatt för våld eller andra övergrepp finns olika samtalsstöd som du kan använda dig av:

[Samtala och stötta kring våld - Public www \(vgregion.se\)](http://www.vgregion.se)

[Reda ut om något har hänt - Public www \(vgregion.se\)](http://www.vgregion.se)

[FREDA utbildningsmaterial - Nationellt centrum för kvinnofrid \(NCK\) - Uppsala universitet \(uu.se\)](http://uu.se)

Det kan vara svårt för brukaren att prata om dessa saker och för att känna sig mer trygg så kan en anhörig/närstående eller annan person vara bra att ha med vid samtalet. Det är brukaren själv som bestämmer vem eller vilka som ska vara med och det är ditt ansvar som personal att fråga brukaren vad som känns bäst för honom/henne.

[Personalens ansvar om våld eller andra övergrepp uppkommer/uppmärksammas](#)

Som personal inom socialtjänstens olika områden har du ett ansvar och en skyldighet att uppmärksamma missförhållanden, något som regleras enligt lag (14 kap. 3 § SoL och 24 b § LSS).

Våld och övergrepp är missförhållanden som kategoriseras som brott vilket regleras via Brottsbalken och ska därmed polisanmälas. ([Brottsbalken](#) 4 kap. Om brott mot frihet och frid).

Lagstiftningen är ett styrmedel, men också ett stöd i när och hur vi ska agera för att kunna fånga upp våldet och bistå den enskilde som är utsatt.

Observera ditt dokumentationsansvar enligt SoL och LSS.

Den första att kontakta när du uppmärksammat eller misstänker att brukare utsatts för våld eller annat övergrepp är din chef. Du har rätt att få stöd och avlastning från din chef, men också möjlighet att diskutera det du uppmärksammat. Tillsammans med din chef kommer ni överens om hur ni ska gå vidare i ärendet och i vilken mån det ska göras en polisanmälan, orosanmälan eller någon annan åtgärd.

Under kvällar och helger då din chef inte är i tjänst finns i Fyrbodals Socialjouren att kontakta. Socialjouren prioriterar ärenden som rör barn och ungdomar, våld i nära relationer, missbruk och om du misstänker att någon far illa.

Socialjouren nås via telefon 0522-69 74 44 under följande tider:

Måndag – torsdag och söndag kl. 16--23

Fredag kl. 15-02

Lördag kl. 16-02

Övrig tid nås socialjouren via telefon: 112

Socialjouren finns också tillgänglig dagtid på Individ och familjeomsorgen och nås då på telefonnummer XXXX (varje kommun skriver in det nummer som gäller för den egna kommunen)

Polisen når du via 114 14. Om det är ett pågående brott, eller en akut situation, ska du alltid ringa 112 och du ska då inte vänta på att du får kontakt med chef eller närstående.

Styr- och stöddokument

Här finns en lista med länkar där du hittar mer information kring de styr- och stöddokument som du kan ha nytta av när det gäller våld och andra övergrepp.

- Övergripande rutin ”våld i nära relationer” (varje kommun länkar till sin egen)
- Barnkonventionen? [Barnkonventionen som svensk lag - Regeringen.se](#)
- Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning [FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning \(regeringen.se\)](#)
- Kunskapsguiden [Våld i nära relationer - Kunskapsguiden](#)
- Länsstyrelsen [Mäns våld mot kvinnor | Länsstyrelsen Västra Götaland \(lansstyrelsen.se\)](#)
- Handbok Våld i nära relationer [Våld - Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer \(socialstyrelsen.se\)](#)

Checklista

Denna checklista ska användas då du misstänker eller uppmärksammar våld eller andra övergrepp och syftar till att ge vägledning till dig som personal så att du på bästa sätt kan stödja den brukare som har utsatts för våld eller andra övergrepp eller som du misstänker kan ha utsatts.

Om det är ett pågående brott, eller akut situation, ska du alltid ringa 112 och du ska inte vänta på att du får kontakt med chef eller närstående.

1. Misstänker du att någon brukare blivit utsatt för våld eller annat övergrepp, försök ta reda på så mycket som möjligt. Hur frågorna ställs kan vara avgörande för om brukaren berättar – använd frågeformuläret **Frågor om våld (FOV)**, med bildstöd om det behövs.

[Vuxen enkel, FOV, Bildsatt, Svenska \(1\).pdf](#)

- Låt brukaren besvara frågorna i lugn och ro medan du är kvar i rummet, eller gå igenom frågorna tillsammans och besvara frågorna tillsammans med brukaren vid behov.
 - Ta dig tid att gå igenom svaren och inled sedan ett samtal med brukaren utifrån brukarens svar. Lyssna på vad brukaren berättar och ifrågasätt inte det hen berättar.
 - Tänk på att det kan finnas en oro hos brukaren för hur du som tar emot svaren kommer reagera, bemötandet kan vara avgörande för brukarens upplevelse och förmåga att berätta.
 - I ett akut läge – lämna inte brukaren ensam.
2. Kontakta din närmsta chef eller dennes ersättare/chef i beredskap och kom överens om hur situationen fortsättningsvis ska hanteras.
 - Innan kontakt tas med anhöriga/närstående/godman ska samtycke inhämtas.
 - Om brukaren behöver uppsöka läkare.
 - Om hur ni ska gå vidare med ärendet och i vilken mån det ska göras en orosanmälan eller polisanmälan.
 3. Dokumentera i XXX. Tänk på att få med följande punkter i dokumentation
 - Hur du uppmärksammat eller fått information om våldet/övergreppet?
 - Vad är grunden till din oro, vad har du sett?

- Vad berättar brukaren?
- Har anhöriga/närstående/godman informeras?
- Har handläggaren ”våld i nära relationer”/socialjouren kontaktats, i så fall vem?
- Har orosanmälan eller polisanmälan gjorts?
- Har brukaren behövt uppsöka läkare?

Telefonlista

Är det utanför kontorstid, kontakta chef i beredskap telefon XXXX (varje kommun lägger in det telefonnummer som gäller). Rådgör om socialjouren behöver kontaktas.

Socialjour dagtid nås via telefon XXXX (aktuellt nummer läggs in av respektive kommun)

Socialjouren nås via telefon 0522-69 74 44 under följande tider:

Måndag – torsdag och söndag kl. 16--23

Fredag kl. 15-02

Lördag kl. 16-02

Övrig tid nås socialjouren via telefon: 112

Att ana eller veta att någon utsätts för våld och övergrepp skapar ofta mycket känslor och frustration. Tänk på att du som personal också har rätt att få stöd i svåra situationer i ditt jobb.